

ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА: ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ В УМОВАХ ФРОНТУ І ТИЛУ

(методична розробка уроку всесвітньої історії)

Кикина Марія Олександрівна,
викладач англійської мови та історії
Вище професійне училище №34 м. Виноградів

Всесвітня історія - це предмет, який допомагає зрозуміти і аналізувати геополітичні і економічні процеси у світі, їх вплив на життя звичайних людей і історичний розвиток людства. Епоха початку ХХ століття наповнена глобальними змінами і радикальними процесами для тогочасного населення планети, а Перша світова війна стала важким випробуванням і наслідки цього періоду часу були поштовхом до інших, ще більш трагічних подій середини ХХ століття - Другої світової війни.

Протягом історії свого існування людство стикалося з багатьма проблемами. Фактично весь розвиток цивілізації є подоланням великої кількості перепон та негараздів. Проте у минулі століття проблеми мали місцевий характер. Раніше війни між народами були локальними. Нині, з появою нових видів озброєння, постала загроза існуванню всього живого на планеті. Сьогодні джерелом небезпеки у світі є Росія, яка розв'язала ряд військових конфліктів у сусідніх з нею країнах. За прямої участі Росії на території Молдови було проголошено квазідержаву Придністров'я, де перебуває 14-та армія Російської Федерації. Росія підтримує сепаратистські режими Абхазії та Південної Осетії на території Грузії.

На початку 2014 року, граючи на політичній нестабільності в Україні, Росія анексувала український півострів Крим і організувала сепаратистський заколот на сході України, засилаючи на Донбас свою агентуру, війська та зброю. Використовуючи своїх маріонеток, підкуп і політичні впливи на Заході, Росія під загрозою ескалації воєнних дій нав'язала Україні контрверсійні Мінські угоди, в порушенні яких постійно звинувачувала Україну. Внаслідок конфлікту на Донбасі загинули майже 14 тис. людей, а 1,5 млн українців стали внутрішньо переміщеними. Так звана гібридна війна проти України складалася з кібератак, економічного тиску, пропаганди для розпалювання внутрішнього розбрату. Таку тактику російські пропагандисти активізували в останні місяці 2021 року.

Упродовж лютого 2022 року російські силовики здійснили кілька провокацій, намагаючись звинуватити українську сторону в диверсіях на

російській території чи в окупованих районах Донбасу. 21 лютого 2022 року Росія офіційно визнала дві самопроголошені квазідержави на сході України, «Донецьку Народну Республіку» та «Луганську Народну Республіку», незалежними державами і відкрито ввела додаткові війська на Донбас. Так звані «республіки» визнавали в межах відповідних українських областей, які виходять далеко за межі лінії зіткнення. 22 лютого Путін заявив, що Мінські домовленості більше не діють. Того ж дня Рада Федерації одностайно схвалила застосування військової сили на цих територіях.

Широкомасштабне вторгнення росії в Україну розпочалося 24 лютого о 3:40 на ділянці Мілове в Луганській області, а вже потім – наступ був всюди.

Збройне втручання доповнює інформаційна війна, головне завдання якої полягає в маніпулюванні свідомістю масами задля внесення у суспільну та індивідуальну свідомість ворожих ідей та поглядів, залякування свого народу образом ворога, супротивника - своєю могутністю. При цьому використовують усі методи інформаційно-психологічної боротьби: від розміщення тенденційної інформації та напівправди до неприхованої брехні («фейку»). Таку війну Росія постійно проводить як стосовно України, так і власного населення.

Розглядаючи тему: «Перша світова війна: повсякденне життя в умовах фронту і тилу», здобувачі освіти мають нагоду вивчити і аналізувати досвід попередніх поколінь у вирішенні непростих, життєво необхідних питань, які досі залишаються актуальними, узагальнювати та критично оцінювати факти й діяльність осіб з позицій загальнолюдських цінностей, робити висновки. Можливо, в майбутньому нашіадки будуть розглядати минулі і сучасні війни, як щось безглузде і те, що треба пам'ятати але не потрібно повторювати...

Ця тема дозволяє використовувати новітні підходи для вивчення і усвідомлення навчального матеріалу з метою набуття здобувачами освіти предметної компетентності; формування ціннісних орієнтирів та життєвих компетенцій; розвитку пізнавальної активності, вміння розуміти і робити аналіз історичних подій та їх вплив на емоційну складову людини.

Відповідно до Типової освітньої програми при вивченні предмета «Всесвітня історія» вводяться особливі форми проведення уроку - практичне заняття. Практичне заняття є формою організації навчання, що передбачає активну пізнавальну діяльність здобувачів освіти протягом всього заняття, де на основі раніше отриманих знань і сформованих умінь, вони виконують пізнавальні і дослідницькі завдання, набуваючи нових знань, опановуючи більш складні пізнавальні уміння.

Практичне заняття сприяє відпрацюванню здобувачами освіти навичок аналізу історичних джерел різного виду, розумінню важливості таких категорій як: час і простір, зміни та безперервність, причини і наслідки, значущість подій та процесів, культурну різноманітність суспільства, важливість доказів та можливість різних інтерпретацій історичних фактів, подій. Важливим є і те, що під час практичного заняття викладач виступає як консультант у процесі самостійної роботи здобувачів освіти, надаючи їм необхідну допомогу у відповідності з їх пізнавальними можливостями.

Мета і завдання заняття: ознайомити здобувачів освіти з історичними фактами, трагічними подіями періоду 1914-1918 рр. та провести паралелі з сучасними подіями війни в Україні.

Для реалізації мети уроку мною використано різноманітні джерела інформації (підручник, текстові та візуальні завдання, довідникові матеріали, матеріали Інтернет-ресурсів), тести та завдання, які підсилюють емоційне сприйняття історичної інформації, різні форми роботи для розвитку пізнавальних здібностей здобувачів освіти.

Тема програми. Перша світова війна: повсякденне життя в умовах фронту і тилу.

Тема уроку. Практичне заняття: «Перша світова війна: повсякденне життя в умовах фронту і тилу.»

Мета уроку:

навчальна: навчити охарактеризовувати особливості життя людей під час Першої світової війни; формувати вміння визначати фактори, які обумовлювали якість їх життя;

розвивальна: розвивати вміння працювати з історичними джерелами та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; формувати дослідницькі навички і вміння, вдосконалювати навички пізнавальної діяльності та групової роботи;

виховна: виховувати громадянські почуття, співпереживання та співчуття, непримиренність до зла та насильства, сміливість і чесність.

План роботи на уроці:

1. Аналіз загальної ситуації, яка склалася на фронті і в тилу.
2. Практичне опрацювання на слух фактичного матеріалу і відтворення його здобувачами освіти.
3. Розгляд критичного стану виснаження сторін під час війни – одного з найважливіших її наслідків.
4. Аналіз видатних військових особистостей даного періоду.
5. Робота з документами і обговорення інформації (*метод «Мікрофон», «Рефлексивний екран»*).
6. Перегляд відеоматеріалів і обговорення в групах.

Методи і прийоми:

1. Інформаційно-рецептивний:
  - Вербальний - виклад інформації, розповідь, пояснення викладача;
  - наочний – робота з додатковим матеріалом;
2. Репродуктивний;
3. Творчо-пошуковий: зіставлення, обговорення та відтворення інформації;
4. Дослідницький: самостійна пошукова діяльність;
5. Інтерактивні: робота в групах, метод «Мікрофон» та «Рефлексивний екран».

Матеріально-технічне та дидактичне забезпечення: підручники з всесвітньої історії 10 клас, мультимедійне обладнання, ілюстрації, документи, відеоматеріали, мультимедійні презентації, тестові завдання.

Перебіг уроку

I. Організаційна хвилинка.

Перевірка наявності здобувачів освіти та готовності їх до уроку.
Створення ситуації успіху, оптимального психологічного клімату.

II. Актуалізація опорних знань і мотивація навчальної діяльності.

Викладач:

Війну 1914-1918 років сучасники назвали великою війною, тому що вона породила нові, небувалі раніше, явища та зміни. Вона була довгою, смертоносною, тотальною. Ця війна спричинила фізичну і культурну мобілізацію і військових, і цивільного населення, чоловіків та жінок, змінила картину світу. Ця війна трагічно вплинула на повсякденне життя населення та спонукала до переосмислення системи загальнолюдських цінностей.

Перевіримо наші знання про цю війну. Перевірка домашнього завдання

Тестування (додаток 1)

III. Виконання практичного завдання

Події першої світової війни.

Завдання 1

Робота в групах (об'єднуємось по четверо). Завдання для груп:

Оберіть 4-5 факти, які вас вразили, запам'яталися чи були новими для вас. Обґрунтуйте свій вибір відповівши на питання:

1. Що нового ви дізналися про Першу світову війну?
2. Якою є ваша думка щодо оцінки війни, як форми вирішення міжнародних конфліктів?

Розкажіть один одному факти, які запам'яталися найбільше, запишіть і скоригуйте інформацію, якщо хтось з здобувачів освіти її перекаже неточно.
(додаток 2)

Завдання 2.

Послухайте наступну інформацію і дайте відповідь на питання:

1. Чому 1916 рік рахується критичним у Першій світовій війні?
2. Що спричинило голод у тилу?
3. Охарактеризуйте політику і стратегію окупаційної влади на окупованих територіях? Чи спостерігаєте схожі процеси в сучасній окупаційній політиці Росії на українських територіях?

Обговорення інформації зі здобувачами освіти (додаток 3)

Завдання 3.

Викладач:

Особистості завжди відігравали значну роль у історії: не завжди однозначну, інколи визначальну. Така подія як Перша світова війна, так само, «породила» значні постаті, насамперед, полководців. Отже, повідомлення саме про них - провідних діячів, полководців війни (*випереджувальне навчання; повідомлення, підготовлені самостійно окремими здобувачами освіти*).

Слухайте уважно і виконайте завдання:

1. Дайте коротку характеристику кожного військового діяча.
2. Що, на вашу думку, призвело до того, що саме ці особистості стали «героями того часу» (додаток 4)

Обговорення інформації зі здобувачами освіти

Розповідь викладача:

Зміни в житті людей

Світова війна породила негативні зміни в способі життя народів, економічну розруху, відірвала від господарства мільйони робітників і селян усіх воюючих країн. Життя та побут переважної більшості населення уже в перший рік війни швидко зазнали різких змін у бік їхнього погіршення. Тривалий робочий день, зниження заробітної плати й зростання цін, погане харчування зумовили зростання смертності серед цивільного населення. Разом зі значними військовими втратами це призвело до істотного скорочення чисельності населення Австро-Угорщини, Німеччини і Франції. Життєвий побут мільйонів людей визначали важка повсякденна праця, довге стояння в чергах, голод і холод. У прифронтових зонах населення страждало від артилерійських та авіаційних бомбардувань цивільних об'єктів у тилу. На окупованих територіях звичайним явищем ставали безцеремонні реквізиції, контрибуції та неприкриті грабунки з метою вилучення продуктів харчування, тяглової сили, інших матеріальних цінностей. З'явилася, незнана раніше, проблема біженців.

Велика війна кардинально вплинула на життя не тільки тих, хто пішов на фронт, а й тих, хто залишився в тилу. Змінилися звички, розпорядок дня, раціон харчування, навіть, ставлення до життя. Став звичним вислів: «Це було ще до війни». Війна сформувала іншу систему цінностей.

Завдання 4.

Робота з документами

Порівняйте джерела № 1 та №2. І дайте відповідь на запитання:

1. Чи однаковими були умови ведення позиційної війни ворогуючих армій?
2. Які причини цього? (додаток 5)

Метод «Мікрофон»: здобувачі освіти дають короткі відповіді щодо їхнього враження від інформації в уявний мікрофон.

Речення починаються з відповіді:

Я так думаю....

Мій погляд на .....

Моє враження.....

Розповідь викладача:

Війна змінила світ, але найбільше потерпають від наслідків війни люди, як військові, так і мирні жителі. Саме про них і цю сторону війни ми довідаємось зараз.

Військовополонені.

За чотири роки війни в полон було взято майже 8 млн. осіб. Умови утримання військовополонених у різних країнах відрізнялися. Часто військовополонених використовували як робочу силу; багато з них померло від хвороб і виснаження.

Епідемії та хвороби

- Бичем Першої світової став висипний тиф, що розноситься вошами. Епідемії тифу нерідко косили солдатів навіть у більших кількостях, ніж ворожі кулі, а потім перекидалися і на цивільне населення.

- Ще одна «супутниця» солдатського побуту, так звана, «Волинська» або «Окопна лихоманка», вперше описана в окопах на Волині в 1915 році, але мучила солдатів і на Західному фронті.

- Іспанка - найбільша за смертністю пандемія грипу за всю історію людства. У 1918–1919 роках (18 місяців) у всьому світі від неї померло приблизно 50-100 млн людей, або 2,6- 5,2% населення Землі.

Повсякденне життя у тилу

У той час, як для солдатів тил був, перш за все, зоною для одужання і відпочинку, для цивільних осіб - зовсім навпаки. Для жителів тилкових зон це означало: радикальний розрив з їх довоєнною повсякденністю, оскільки вони були порушені безпосередніми наслідками війни. По обидва боки фронту міста і села в тилу вони піддавалися регулярним повітряним бомбардуванням. У союзників була дилема: коли вони ударили по ворогу в цих зонах, то часто вбивали або ранили цивільних осіб. В цілому, цивільні особи в тилу повинні були витримати мілітаризацію свого повсякденного життя. Місцеве населення повинно було підкорятися військовому командуванню, відкривати свої будинки солдатам, розквартированим в їхніх містах, і надавати всі товари і матеріали, необхідні для утримання військ. Більш того, армійські командири були особливо занепокоєні безпекою своїх військ в цьому чутливому районі за лінією фронту. Страх перед шпигунством був всюдисущим, і для жителів вводилася комендантська година і обмеження на мобільність.

Війна зруйнувала стереотип про її «чоловічий» характер. Жінки брали участь у бойових діях, працювали в сільському господарстві та на військових заводах. У родинях оплакували загиблих, чекали на повернення полонених. Турбота про дітей і хворих також лягла на плечі жінок.

Долі дітей

Під час війни змінилося життя дітей. Коли пішли в армію батьки і старші брати, дитинство для багатьох підлітків закінчилося: вони змушені були долучатися до виробничого процесу в селянських господарствах або йти на роботу по найму на заводи і фабрики, замінюючи там мобілізованих чоловіків. Багатьом дітям, які втратили батьків на фронті, під час масових переміщень (біженства) та через інші обставини воєнного часу, довелося зазнати гіркої долі сирітства. Як правило, це стосувалося вихідців з бідних селянських і робітничих родин.

Відмовляючись від дитинства та солодощів, найбільшуючи свій вік діти йшли на фронт і виконували різноманітні завдання. Працювали на фабриках, спостерігали за береговою лінією та залізничними шляхами і допомагали на фронті як волонтери та добровольці. Близько 250 000 дітей віком до 19 років взяли участь у військових конфліктах. Один з таких відважних юнаків Джон Кондон, загинув у битві при Іпрі коли йому було лиш 14 років.

Тисячі дітей допомагали вирощувати урожай та збирали кошти для Червоного Хреста

Біженці.

Тільки в Європі 12 млн. осіб скуштували гіркою хліба біженців. На початку війни свої домівки залишили майже третина жителів Бельгії; у

Франції біженцями стали приблизно 2 млн осіб. Не менш трагічною була доля сербських, польських, українських і німецьких біженців.

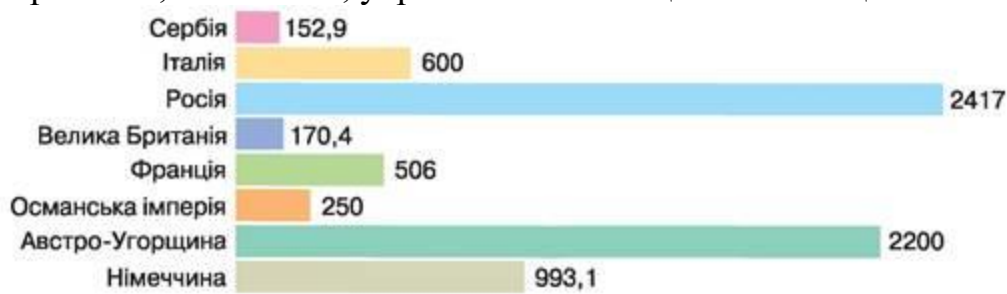

Схема1. Кількість військовополонених у Першій світовій війні (тис. осіб) [2,42]

Питання до здобувачів освіти:

1. Які зміни сталися в роки війни в побуті людей?
2. Скільки дітей прийняло участь у військових конфліктах?
3. Як змінилася роль і образ жінки після війни?
4. Яким, на вашу думку, для пересічної сучасної людини є становище біженця?

Розповідь викладача:

Війна зумовлює і таке явище як переселення, переміщення людей з одних територій на інші в силу багатьох причин: погані умови, руйнування, переслідування і т.д. Можливо і сьогодні ви бачите поряд себе людей, які змушені були залишити свої домівки, інколи і рідних людей, друзів. Про це наступне завдання.

Інтерновані.

Інтернування — примусове затримання однією воюючою державою громадян іншої воюючої держави, які проживають на її території, до закінчення війни.

З початком війни уряди деяких країн запровадили практику інтернування. Не оминула лиха доля й українців, які проживали в Канаді — британському домініоні

Завдання 5.

Ознайомтеся з висловлюванням Любомира Луцюка, канадського історика і географа.

Більшість... українців, яких привабили до Канади обіцянки вільної землі та свободи... приїхала з габсбурзьких підавстрійських Галичини й Буковини, їхнє громадянство (а не їхня національність) офіційно визначалося як “австрійське” або “австро-угорське”. Ті, хто належав до цих категорій, підпадали під дію Закону про військові заходи (1914) і... мали бути направлені до... “концентраційних таборів” або... підлягали реєстрації як “ворожі чужинці”»[2,42].

Як Ви вважаєте, чи можна застосувати визначення «безвинно обвинувачені» до інтернованих?

Розповідь викладача:

Але й на війні люди залишаються людьми. Ось такі факти свідчать про те, що втративши домівки, рідних, здоров'я, люди починають цінувати звичайні людські почуття, життєві дрібниці і т.д.

Цікаві та маловідомі факти Першої світової війни.

1 квітня 1915 року у розпал Першої світової війни над німецьким табором з'явився французький літак і скинув величезну бомбу. Солдати кинулися врозтіч, але вибуху не дочекалися. Замість бомби приземлився великий м'яч з написом "З першим квітня!".

Перегляньте відеоролик і дайте відповідь на питання: «Які ваші враження від побаченого?»

https://www.youtube.com/watch?v=NWF2JBb1bvM&ab_channel=Sainsbury%27s

У Різдво 1914 року, під час Першої Світової війни, німецькі та англійські солдати на лінії фронту влаштували незаплановане перемир'я. Вони співали різдвяні гімни, обмінювалися надісланими з тилу подарунками і грали в футбол. У наступні роки війни організувати подібні перемир'я вже не вийшло.

Фото 5. Скульптура яка символізує різдв'яне перемир'я 1914 р.

V. Закріплення вивченого матеріалу.

Розповідь викладача:

Сьогодні на уроці ми з вами опрацювали великий об'єм матеріалу про Першу світову війну. Маю надію, що дізналися багато нового про події, уявили собі життя людей у ці буремні роки. Але саме головне, що ми всі повинні зробити – сформуванати висновки про наслідки і уроки Першої світової війни. І кожен має пам'ятати що війна це трагедія для кожного.

І дійсно, більше як із чотирьох тисяч років відомої нам історії лише біля трьохсот були цілком мирними. Весь інший час у тім чи іншій місці Землі палахкотіли війни.

Війна ставала усе більш болючою, множилися людські і матеріальні втрати. ХХ століття ввійшло в історію як епоха, що породила дві світові війни, у яких брали участь десятки країн і мільйони людей. Так, у Другу світову війну було втягнуто більш 70 держав, а загальні втрати склали 55 млн. чоловік.

За одностайною оцінкою багатьох учених і політичних діячів, третя світова війна, якщо вона вибухне, стане трагічним фіналом всієї історії людської цивілізації.

Боляче усвідомлювати, що трагічність і цинічність війни може статися в сучасному світі, коли, начебто, принципи гуманізму і мир є на першому місці в системі цінностей всесвіту.

Основним шляхом подолання проблеми війни і миру є тісне міжнародне співробітництво, спрямоване на співпрацю в межах військово-політичних блоків, прикладом яких є НАТО. Позаблокові країни повинні утримувати власні збройні сили й активно співпрацювати з арміями країн-сусідів. Протистояти інформаційним війнам може міцна система контрпропаганди, спрямована на відстоювання національних інтересів, виховання поваги до своєї землі та свого народу.

Ваше наступне завдання:

Робота в групах, пошук матеріалу в підручнику «Всесвітня історія» 10 клас Т.В. Ладиченко

Знайдіть певні факти з підручника, які ілюстративно підтверджують про фінансові і людські втрати.

Будь-які події, а особливо такі як війна, завжди мають наслідки. Виконайте письмове завдання:

Запишіть основні, на вашу думку, наслідки війни за алгоритмом:

- нове співвідношення сил на міжнародній арені;
- зникнення, розвал імперій;
- утворення нових держав;
- стан економіки та населення

VI. Підсумок уроку.

Перегляд відеоролика

https://www.youtube.com/watch?v=1rtMHN7Ie8Y&ab_channel=24%D0%9A%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB

Дайте відповідь на питання

Які наслідки Першої світової війни. на вашу думку, були найскладнішими і найтрагічнішими? Наведіть приклади.

Які подібні ситуації відбуваються зараз в Україні?

VII. Рефлексія.

Вправа «**Рефлексивний екран**»

Здобувачі освіти по колу висловлюються одним реченням:

Сьогодні я дізнався...

Було цікаво...

Я виконував завдання...

Було складно зрозуміти...

Я зрозумів...

Мене здивувало...

Мені захотілося...

Урок дав мені для життя...

Викладач: Дякую всім за роботу на уроці.

VIII. Домашнє завдання.

Весь матеріал з теми уроку ви знайдете у гугл класі. Опрацюйте його і доповніть свої висновки про наслідки та уроки Першої світової війни.

Ознайомтеся з питанням економічної і політичної кризи в Російській імперії та передумови Російської Революції 1917 року

Використані джерела

1. Ладиченко Т.В. Всесвітня історія (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закладів загальн. серед. освіти/Тетяна Ладиченко. - Київ: Генеза, 2018. – 160 с.
2. Полянський П.Б. Всесвітня історія (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закладів загальн. середн. освіти/Павло Полянський. – К.: Грамота, 2018. – 256 с.
3. https://www.youtube.com/watch?v=1rtMHN7Ie8Y&ab_channel=24%D0%9A%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB
4. https://www.youtube.com/watch?v=NWF2JBb1bvM&ab_channel=Sainsbury%27s
5. <http://terraenergodar.blogspot.com/p/10.html>
6. [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5_%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%83_\(2022\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5_%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%83_(2022))

Тестові завдання (правильна відповідь виділена курсивом)

1. Верденська битва відбулась в...

- а) 1914р.; б) 1915р.; в) 1916р.; г) 1917р.

Відповідь в)

2. Танк вперше застосовано в...

- а) 1914р.; б) 1915р.; в) 1916р.; г) 1917р.

Відповідь в)

3. Брусиловський прорив – це:

- а) контрнаступ російських військ на Південному фронті;
б) контрнаступ російських військ на Східному фронті;
в) прорив військ О.Брусилова облоги м. Львова;
г) прорив військ О.Брусилова облоги м. Чернівці.

Відповідь б)

4. Мілітаризація – це:

- а) державна політика, спрямована на збагачення правлячої верхівки;
б) часта зміна влади в державі;
в) політика, спрямована на нарощування військової могутності;
г) оновлення економіки.

Відповідь д)

5. Виберіть правильні твердження:

- а) Перша світова війна почалась 1 серпня 1914р.;
б) Антанта була утворена раніше ніж Троїстий союз;
в) Німеччина володіла найбільшим флотом;
г) війська США здобули впевнену перемогу на р. Соммі;
д) під час Брусиловського прориву звільнено Галичину, Волинь та Буковину.

Варіанти відповідей: 1-й) а,б; 2-й) б,в; 3-й) а,г; 4-й) а,д.

Відповідь 4-й

6. Установіть хронологічну послідовність подій

- А. Початок роботи Вашингтонської конференції;
Б. Брусиловський прорив;
В. Вбивство Франца Фердинанда;
Г. битва біля м. Іпр.

Відповіді 1В, 2Г, 3Б, 4А.

7. Де вперше під час Першої світової війни було використано отруйні гази?

- а) у районі р. Іпр; б) поблизу Варшави; в) біля Вердена; г) біля р. Марна

Відповідь а)

Додаток 2

- Перша світова війна тривала з 1914 по 1918 рік, битви відбувалися на кожному океані і майже на всіх континентах. Велика частина битв, однак, мала місце в Європі. Більше 65 мільйонів чоловік з 30 країн воювали в Першій світовій. Близько 10 мільйонів загинули. Союзники (сили Антанти) втратили приблизно 6 мільйонів солдатів. Троїстий союз втратив близько 4 мільйонів солдатів.
- Німці першими взяли на озброєння вогнемети у Першій світовій. Їх вогнемети могли викидати полум'я на 40 м.
- Майже 2/3 смертей у Першій світовій відбулися в битвах. У попередніх конфліктах більшість смертей були наслідком захворювань.
- Під час Першої Світової близько 1/3 всіх військових жертв померли від іспанського грипу. У серпні 1914 року німецькі солдати вбили 150 цивільних у Аршоте. Ці вбивства були частиною стратегії, відомої як Schrecklichkeit («залякування»). Її метою було залякати громадян окупованих територій, щоб уникнути повстань.
- Під час Першої світової війни британські танки були спочатку поділені на «самців» і «самок». Самці були оснащені гарматами, а самки важкими кулеметами.
- «Малюк Віллі» був першим прототипом танка у Першій світовій. Сконструйований в 1915 році він вмщував команду з трьох чоловік і рухався зі швидкістю 4,8 км / г.
- Артилерійські обстріли і міни створювали неймовірний шум. У 1917 році вибухи за німецькою лінією фронту в Мессинській битві біля річки Іпр в Бельгії були чутні в Лондоні, розташованому в 140 милях (220 км) звідти.
- Басейн Миру - це озеро глибиною 40 футів (12 м), розташоване у Мессіна в Бельгії. Воно наповнює кратер, що вийшов внаслідок вибуху в 1917 році, коли британці привели в дію міну, що містила 45 тонн вибухівки.
- У Першій світовій війні собак використовували як посильних, вони переносили накази на лінію фронту в капсулах, прикріплених до тулуба. Також собак використовували, щоб прокладати телеграфні дроти
- Вперше танки були використані в битві при Флер-Курселет (1916).
Спочатку танки називалися «сухопутними кораблями». Однак щоб видати їх за водняні цистерни, а не за зброю, британці вирішили дати їм кодове ім'я «танки».
- Незадовго до смерті французький другий лейтенант Альфред Жубер писав про Першу світову у своєму щоденнику: «Людство зійшло з розуму! Потрібно бути божевільним, щоб робити те, що діється. Що за різанина ... Що за сцени жаху і кривавої бійні! Я не можу знайти слів, щоб передати свої враження. Навіть пекло не може бути таким жахливим! Люди зійшли з розуму! »
- Деякі американці були проти первісної відмови США вступити в Першу світову, тому вони вступили у Французький Іноземний легіон або в Британську або в Канадську армії. Група американських пілотів сформувала ескадрилью «Лафайет», що стала частиною французьких військово-повітряних сил і одним з найсильніших військових підрозділів Західного фронту.
- Для США Перша світова війна обійшлася в 30 мільярдів доларів.
- Після Першої світової припинили існування чотири імперії: Османська, Австро-Угорська, Німецька і Російська.
- Війна спотворила і залишила інвалідами тисячі солдатів. Для виправлення ушкоджень особи лікарі вдавалися до відновної хірургії, а щоб прикрити найстрашніші каліцтва, використовувалися маски. Деякі солдати залишалися в приватних лікарнях все своє життя

Додаток 3

Кінець 1916 р. став поворотним моментом у Першій світовій війні. В усіх воюючих країнах її затягування призвело до виснаження матеріальних ресурсів, погіршення забезпечення продовольством зростання невдоволення населення. Генерал Людендорф характеризував становище Німеччини як «надзвичайно важке і майже безвихідне». Французький президент Пуанкер заявляв: «Повсюдно серед населення Парижа помітний тривожний настрій. Кількість тих, хто не вірить вперемогу, зростає. Починаються страйки. Кожного дня ми переживаємо таку небезпеку». Солдати на фронтах втомилися від тривалої війни й окопного життя. Поширеними стали відмови йти в атаку, солдатські бунти, вбивства ненависних офіцерів, випадки дезертирств і братання з солдатами противника. Розрахунки на короткочасність війни спричинили те, що вже в 1915 р. держави, які брали участь у війні, зіткнулися з труднощами в забезпеченні своїх армій. Для збільшення воєнного виробництва в країнах, учасницях війни, запроваджується державне регулювання економіки. Для цього створюються особливі органи: Військово-промисловий комітет у Німеччині, Міністерства військового забезпечення у Франції та Великій Британії, Особливі наради (з оборони, транспорту, палива, продовольства) в Росії тощо.

У зв'язку з призовом чоловіків до армії виник дефіцит робочої сили. Для його подолання в промислове виробництво залучали жінок. Так, якщо напередодні війни в промисловості Франції працювало 487 тис. жінок, то наприкінці 1916 р. – 625 тис. При цьому їхня зарплата була на 30-40% нижчою, ніж у чоловіків, а робочий день, у зв'язку з потребами війни, на деяких підприємствах становив 12 годин.

Призов до армії значної кількості селян мав негативні наслідки для виробництва продуктів харчування. У Франції з 5,6 млн. працездатного населення в селах наприкінці 1916 р., залишилося 3 млн. осіб. В усіх воюючих країнах, крім Великої Британії, виробництво продовольчих товарів скоротилося. Жири та м'ясо стали дефіцитом. За підрахунками німецького лікаря Вассермана, на середину 1917 р. кількість калорій, які щоденно споживала людина, у порівнянні з довоєнним часом, у середньому зменшилася в 2,7 рази. В Німеччині, яка традиційно ввозила продукти харчування, ситуація була особливо складною. Їх нестача примусила уряд заборонити відгодівлю худоби пшеницею і картоплею і дозволити використання різноманітних ерзац-продуктів, які замінювали справжні. Однак наповнення продуктових карток у Німеччині не задовольняло навіть фізіологічні потреби людини. Узимку 1916 – 1917 рр. країну охопив голод, від якого померло близько 500 тис. осіб. Голод, недоїдання, хвороби, зменшення народжуваності призвели до загальних втрат мирного населення Німеччини, яке становило близько 6 млн. осіб.

На прифронтових територіях постійною небезпекою для цивільного населення стали обстріли з далекобійних гармат. Для бомбардування цивільних і воєнних об'єктів у тилу розпочали використовувати авіацію. На територіях, які опинилися під окупацією, значним явищем стали реквізиції та контрибуції. Новим явищем стало вивезення 60 тис. бельгійських робітників на примусові роботи до Німеччини, де вони повинні були працювати для потреб німецької армії на промислових підприємствах. Цей прецедент виник у роки Першої світової війни, а під час Другої світової війни став типовим для дій окупаційної влади.

На кінець 1916 р. становище Німеччини погіршилося. Ситуація на фронтах була складною. Велика Британія та її союзники оволоділи всіма німецькими колоніями і проводили дедалі жорсткішу політику морської блокади. Похмурі перспективи привели до того, що на початку грудня 1914 р. Німеччина від імені Четверного союзу запропонувала країнам Антанти розпочати переговори про мир. Однак уряди держав Антанти відхилили цю пропозицію.

Повідомлення здобувачів освіти.

Пауль Фон Гінденбург

Видатний Німецький військовий і державний діяч Пауль фон Гінденбург (1847-1934) брав участь в айстро-пруській і фінсько-пруській війнах ХІХ, а з 1911 р. перебував у відставці. З початком першої світової війни за пропозицією імператора очолив німецьку армію в Пруссії, яка протистояла наступу російських військ. Завдяки власному таланту Гінденбурга і допомозі його молодого помічника генерала Е. Людендорфа росіяни розгромили. Ця перемога перетворила Гінденбурга на національного героя. Вільгельм І І надав йому звання фельдмаршала і призначив командувачем Східним фронтом. У 1915 р. генерал здійснив успішну наступальну операцію проти росіян. Із 1916 р. перебував на посаді начальника генерального штабу Німеччини. Розробив план наступальної операції 1918 р. на західному фронті, яка не могла продовжуватися через нестачу сил у Німеччини. Саме Гінденбург у 1918 р. відверто заявив Вільгельму І І про неможливість досягти перемоги у війні й запропонував розпочати переговори про мир з Антантою, поки німецькі війська перебувають на території противника.

В роки революції та післявоєнної нестабільності він став кумиром націоналістів і символом втраченої величі країни. У 1925 р. був обраний президентом Німеччини.

Фельдмаршал Фердинанд Фох

Фельдмаршал Фердинанд Фох (1851 – 1929) у роки Першої світової війни уславився як один із найталановитіших полководців. Він був прибічником ведення наступальних дій і стверджував, що «наступ – це закон війни. Великим полководцем стає той, хто може надихнути людей своєю ідеєю».

Від початку війни Фох перебував у діючій армії. Спочатку командував корпусом, а пізніше – однією з французьких армій. Саме його армія зупинила німецький наступ в Марні в 1914 р. Проте його наступальна тактика спричиняла значні втрати, і після битви на Соммі Фох перевели на менш відповідальну посаду керівника центру воєнних досліджень. Але вже в 1917 р. він став начальником генерального штабу Франції, а з 1918 р. – верховним головнокомандувачем військ Антанти. Саме під його командуванням союзники перемогли у війні. Фох негативно поставився до Версальського договору з переможеною Німеччиною, сказавши, що це «лише перемир'я на двадцять років». Його оцінка виявилася пророчою. Визнанням заслуг Фоху стало надання йому британцями і поляками в 1923 р. почесного звання фельдмаршала своїх збройних сил. Його поховано в Парижі в Будинку інвалідів поряд із видатними французькими полководцями Наполеоном і Туренном.

Джерело №1

Учасник Першої світової війни, письменник Тардов описав російські окопи так: «...окопи зовсім не упорядковані. На весь батальйон лише один хід сполучення у тил. У багатьох місцях окопи досягають лише пояса. Доводиться пересуватися увесь час зігнувшись. Усюди непрохідна грязюка. Яма, яка слугує туалетом, завалилася. Стіни не законопачені. Окопи дуже вузькі, - двоє людей не можуть розійтись, а під час зміни наші шинелі покриваються суцільною глиняною кіркою. На усій ділянці немає жодного козирка. Про бліндажі нічого було думати. їх усього два чи три, та і ті зроблені на швидку руку. Солдати розміщуються в ямах, які вони нарили вздовж окопів. Ями обкладені бар'єром з землі, щоби не натікала вода під час дощу»

Джерело №2

Олексій Брусилов про австрійські і німецькі окопи писав так: „Необхідно визнати, що австрійці і німці закріплювались краще нас, більш ретельніше і у них в окопах було набагато зручніше жити, ніж у наших окопах. Крім досить широкого застосування залізобетонних споруд, у них у багатьох місцях була проведена електрика, розведені садочки і блиндовані приміщення як для офіцерів, так і для солдат

Очікувана відповідь

Перша світова війна спричинила серйозні політичні, економічні й територіальні зміни в багатьох регіонах світу, зокрема і Європи. Її закінчення вже не могло повернути світ у довоєнний стан.

Війна установила нове співвідношення сил на міжнародній арені:

- революція в Росії на певний час вивела її з числа провідних держав;
- позиції великої Британії та Франції послабилися внаслідок зростання впливу США і Японії;
- Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія і Туреччина, які належали до четвертого союзу та зазнали поразки у війні, залишили групу країн, які визначали світову політику;
- зникли чотири імперії – Німецька, Російська, Австро–Угорська та Османська;
- на території Європи утворилися і відстояли свою незалежність нові держави – Польща, Чехословаччина, Королівство сербів, хорватів і словенців, Австрія, Угорщина, Фінляндія, Литва, Латвія, Естонія. Це докорінно змінило ситуацію в Європі;
- порушення етнічного принципу при визначенні кордонів нових держав і амбіції їхніх лідерів стали передумовою виникнення багатьох конфліктів і суперечок. Значно змінилися кордони європейських держав: приблизно на 70% сучасні міждержавні кордони в Європі сформувалися внаслідок Першої світової війни;
- війна мала значний вплив на економіку воюючих держав. Особливо руйнівними були її наслідки для промисловості, сільського господарства й транспортної мережі територій, на яких відбувалися бойові дії. Так, з економічного потенціалу, що існував напередодні війни, через війну Росія втратила 60%, Австро–Угорщина – 41%, Німеччина – 33%, Франція - 31%, Велика Британія - 15%. Лише Японія та США примножили свої багатства, оскільки не брали активної участі у війні, а їхні території не були ареною бойових дій. Водночас війна сприяла прискоренню технічного прогресу, завершенню індустріалізації, появі нових форм організації й управління виробництвом. Значно посилювалося державне регулювання виробництва;

Воєнні витрати основних держав – учасниць Першої світової війни, млрд. дол.

Держава	Велика Британія	США	Франція	Росія	Німеччина	Австро–Угорщина
Витрати	24,143	17,337	11,208	7,658	19,894	5438

- Перша світова війна перевищила всі попередні за руйнуваннями і втратами. Із 73,5 млн мобілізованих державами-учасницями за всю війну загинуло і померло від поранень близько 10 млн осіб, було поранено і покалічено понад 20 млн осіб, близько 10 млн померло від епідемій і голоду. Вартість руйнувань на всіх театрах війни в цілому становила близько 58 млрд карбованців;

- війна призвела до значного погіршення становища населення. Так, у Великій Британії та Німеччині ціни зросли більш ніж у два рази, у Франції – більш ніж у 3 рази, в Італії – 4 рази. При цьому реальна заробітна платня зменшилася на 15-20%. Населення, незадоволене затягуванням війни і падінням рівня життя, не лише виступало на захист своїх прав, а й проти правлячих кіл, що втягнули держави в цю війну. Як наслідок в уряді європейських країн – Росії, Німеччині, Австрії, Угорщині, Словаччині, Фінляндії – відбувалися революції, в інших - Велика Британія, Франція, США;

– влада здійснювала реформи. В Італії встановилася фашистська диктатура;

- у роки Першої світової війни значно посилювалися міграційні процеси. Великі маси людей змушені були переселятися з однієї країни до іншої. Гостро постала проблема біженців та евакуйованих. Лише в Росії на 1915р. їх налічувалося понад 3,3 млн осіб.